

Rola muzeów w edukacji patriotycznej

Kamil Stasiak

Edukacja patriotyczna rozpoczyna się w rodzinie, która otrzymuje wsparcie szkoły i lokalnego środowiska. Jednak największe owoce przynosi, gdy jej nośnikiem są również instytucje, takie jak muzea i domy kultury, a nawet media, każde we własnym odpowiednio dobranym zakresie.

Według jednej z najprostszych definicji patriotyzm to „miłość do ojczyzny, własnego narodu, połączona z gotowością do ofiar dla niej, z uznaniem praw innych narodów i szacunkiem do nich”¹. Jednak termin ten inaczej postrzegany będzie, jeśli potraktujemy go jako uczucie, postawę, ideologię, lub wartość², stąd określenie celów, jakie będzie sobie stawiała edukacja patriotyczna, nie jest łatwe.

Patriotyzm reguluje stosunek jednostki wobec narodu i państwa. W globalizującym się świecie, w demokratycznych, zachodnich społeczeństwach dość silnie stawiających na indywidualizm, jego pojęcie i odbiór ulegają zmianie. Wartości, jakie niesie ze sobą patriotyzm jako rodzaj zobowiązania wobec otaczającej nas społeczności, w dalszym ciągu mogą mieć istotne znaczenie w procesie wychowawczym. Społeczeństwo oparte o racjonalny balans między interesami jednostki i wspólnoty z jednej strony zabezpiecza prawa obywatelskie, z drugiej zdolne jest do wspólnego wysiłku w obliczu wyznań.

W podstawowej definicji patriotyzm odnosi się do narodu i państwa. Jednak Katarzyna Ziółowicz wyróżnia również patriotyzm odnoszący się do instytucji o szerszym zasięgu, tj. patriotyzm cywilizacyjny (np. europejski, czy łańciski) oraz patriotyzm duchowo-religijny, polegający na przywiązaniu do grupy wyznaniowej³. W edukacji szkolnej i muzealnej natomiast ważną rolę odgrywa patriotyzm lokalny. Z jednej strony pozwala na przedstawienie wzorów zaangażowania w sprawy otoczenia na przykładach, które są dla ucznia łatwiejsze do zaobserwowania na żywo niż bardziej abstrakcyjne pojęcia interesów narodowych. Z drugiej umiejętnie rozwijana świadomość nt. angażowania się

w sprawy „małej ojczyzny” stanowi podstawę kształtowania chęci odpowiedzialności na potrzeby o szerszym zasięgu.

Specyfika muzeum jako miejsca edukacji patriotycznej

Muzeum może stać się cennym wsparciem dla szkolnej edukacji patriotycznej. Jego podstawową zaletą jest możliwość zaoferowania środków opierających się na prezentacji oryginalnych przedmiotów niedostępnych w innych instytucjach. Obiekty te stanowią łącznik między ich dawnymi właścicielami, użytkownikami i wytwórcami a współczesnymi gośćmi muzeum, w tym uczniami. Dają poczucie obcowania z przedmiotem użytkowanym przez osoby, które miały wpływ na przebieg wydarzeń, które kształtowały dawną rzeczywistość, ale też których działania mają wpływ na naszą obecną świadomość. Są dowodem zdolności artystycznych, rzemieślniczych, technicznych i naukowych poprzednich pokoleń, które współtworzyły naród. Wymienione materialne dowody dawnych dokonań mają szansę stać się inspiracją do działania dla uczniów-odbiorców muzealnej oferty.

Sposób, w jaki muzeum będzie podchodzić do edukacji patriotycznej, w znacznym stopniu definiowany będzie przez jego charakter. Istnieje grupa muzeów specjalistycznych, dla których tematyka ta jest jednym z głównych obszarów działania. Przykładem mogą być placówki takie jak Muzeum Niepodległości w Warszawie, Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, ale również Muzeum Kościuszkowskie przy Kopcu Kościuszki, Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, Muzeum Powstania Warszawskiego, Muzeum Powstania Wielkopolskiego. Nieco inną, ale również

bardzo istotną rolę w edukacji patriotycznej pełnić będą muzea narodowe, które można traktować jako skarbnicę osiągnięć Polaków, zwłaszcza tych w dziedzinie sztuki. Ich eksponaty będą nie tylko świadectwem talentów autorów, ale prezentować będą również przekrój najważniejszych tematów o ogólnonarodowym zasięgu, które zaprzętały uwagę naszych przodków, a które niejednokrotnie są źródłem współczesnych ojczywych debat.

Niekiedy powiązanie między zakresem działalności muzeum a edukacją patriotyczną nie będzie tak oczywiste. Jednak możemy sobie wyobrazić, że muzeum kościelne, techniczne lub uczelniane przygotowuje wystawę lub ofertę wydarzeń dotyczącą np. udziału opisywanego przez siebie środowiska w odzyskaniu niepodległości bądź pracy na rzecz ojczyzny. Nietypowym przykładem włączenia się instytucji muzealnej w dyskusję nt. patriotyzmu była wystawa czasowa „Ojczyzna w sztuce”, zorganizowana w 2018 roku przez Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAR w Krakowie. Przedstawione na niej prace ilustrowały zmiany postrzegania ojczyzny we współczesnym świecie.

Muzea regionalne, miejskie, ale również etnograficzne pełnią w tym systemie specyficzne zadanie. Prezentują charakterystyczne elementy tożsamości lokalnej, które stanowią część ogólnonarodowej świadomości, wzbogacając obraz ojczywej historii i kultury. Odwołując się do małopolskich doświadczeń, możemy podać przykład stroju krakowskiego, którego ponadregionalne znaczenie wynika m.in. z przedostania się jego elementów, przede wszystkim czapki konfederatki, do umundurowania używanego w czasie zrywów narodowych. Jednak znacznie muzeów lokalnych i miejskich wynika również z tego,

że w edukacji patriotycznej kładzie się coraz większy nacisk na kształtowanie postaw obywatelskich.

Aktywne uczestnictwo w życiu społeczności jest jednym z warunków funkcjonowania dojrzałego społeczeństwa obywatelskiego. Najłatwiej jest włączyć ucznia w działania o skali lokalnej, i tu wsparcie proponowane przez muzea może się okazać szczególnie istotne.

Edukacja patriotyczna na przykładzie Muzeum Krakowa

Kraków jest miejscem, w którym prze-nika się wiele spojrzeń na koncepcję przywiązania do ojczyzny i edukacji patriotycznej. Z jednej strony miasto szczyli się bogatą tradycją walki o niepodległość, od walk konfederacji barskiej i przysięgi Tadeusza Kościuszki na Rynku Głównym, przez powstanie krakowskie, Wiosnę Ludów, wsparcie dla powstania styczniowego, wymarsz kadrówki, po konspirację w czasie II wojny światowej i działanie opozycji w okresie PRL-u.

Kraków jest również przestrzenią szczególnego nagromadzenia pamiątek przeszłości. Zwłaszcza w dobie zaborów miasto stało się więc celem patriotycznych pielgrzymek do miejsc przypominających dawną polską potęgę i czyny przodków. W końcu, w dobie autonomii galicyjskiej stańczycy i przedstawiciele szkoły krakowskiej stali się źródłem krytycznego spojrzenia na romantyczną wizję patriotyzmu i zbrojnych zrywów przeciwko zaborcom. Reprezentując postawę umiłowania dla ojczyzny, wskazywali konieczność dobierania środków adekwatnych do zastanej sytuacji.

Dziedzictwo to daje okazję, by Muzeum Krakowa w swoich działaniach edukacyjnych ukazywało różne oblicza patriotyzmu od walk niepodległościowych i konspiracji, przez dbałość o ślady przeszłości, po konieczność codziennej pracy na rzecz ojczyzny. Nie wartościując poszczególnych postaw, Muzeum stara się nakłaniać uczestników zajęć do dyskusji i wypracowania własnego stanowiska. Wielodziałowa struktura Muzeum Krakowa umożliwia ułożenie zróżnicowanej oferty, która omawiałaby różne aspekty edukacji patriotycznej

i odnosiła się do różnych epok historycznych, ale i do współczesności.

Jednym z najważniejszych ogniw jest stała oferta edukacyjna, stanowiąca zestaw zajęć, które grupy szkolne mogą zamówić w dowolnym momencie roku i odpowiada potrzebom wszystkich stopni edukacji. Podczas zajęć „Abecadło niepodległości” w Pałacu Krzysztofory starsze grupy przedszkolne i klasy początkowe szkoły podstawowej poznają symbole narodowe i hymn, zapoznają się eksponatami takimi jak np. czapki legionowe i przygotowują własne, proste kokardy narodowe. Starsze grupy spacerują z prowadzącym „Śladami powstańców styczniowych” lub między miejscami związanymi z czynem niepodległościowym lat I wojny światowej w ramach zajęć „Poszli nasi w bój...”. Uczniowie klas IV–VIII i szkół średnich mogą wziąć również udział w warsztatach „Tadeusz Kościuszko – żołnierz wolności”, w czasie których nie tylko poznają życiorys bohatera narodowego i najważniejsze wydarzenia, których był uczestnikiem, ale również rozmawiają o zmianach społecznych zachodzących za życia Kościuszki i jego stanowisku wobec nich. Różnorodność stosowanych form, od zajęć plastycznych, przez spacer, po warsztaty pozwala na skuteczniejsze przekazanie doświadczeń i zerwanie z wizerunkiem muzeum jako miejsca zamkniętego.

Stała oferta edukacyjna Muzeum Krakowa dużo uwagi poświęca edukacji patriotycznej związanej z historią XX wieku, która ma szczególne znaczenie w przekazaniu uczniom kompetencji koniecznych do rozumienia współczesnej rzeczywistości. Znaczenie prawobrzeżnej części Krakowa w odzyskaniu niepodległości omawiane jest w Muzeum Podgórze na zajęciach „Z Podgórze do niepodległości”. Tematyka związana z działaniem konspiracji w czasie II wojny światowej poruszana jest w czasie warsztatów „Armia Krajowa walczy!” i spaceru „Śladami krakowskiej konspiracji na Zabłociu i Podgórze” w Fabryce Emalia Oskara Schindlera. Temat ten rozszerzony jest w oddziale Ulica Pomorska, gdzie na zajęciach „Przeciwko wyklętym” porusza się zagadnienia związane z powojennym podziemiem. Ulica Pomorska,

dawna siedziba gestapo, jest również miejscem, gdzie omawia się cierpienia krakowian w czasie okupacji niemieckiej. Natomiast przykład działania na rzecz społeczności w tych tragicznych czasach bez broni w ręku przedstawiany jest w Aptece pod Orłem na warsztatach „Tadeusz Pankiewicz w getcie krakowskim”. By ukazać złożoność dylematów moralnych związanych z tragedią II wojny światowej oraz wyrobić w uczniach umiejętność prowadzenia debaty, w Fabryce Emalia Oskara Schindlera prowadzone są zajęcia oparte o debatę oksfordzką, wzbogaconą o elementy procesu sądowego, zatytułowane „Kto zostaje bohaterem?”. Wreszcie, Muzeum Nowej Huty omawia zagadnienia oporu wobec władz PRL w ramach zajęć „Rola opozycji nowohuckiej w historii Polski i Nowej Huty”.

Muzeum może stać się cennym wsparciem dla szkolnej edukacji patriotycznej

Wymienione zajęcia w najbardziej bezpośredni sposób odnoszą się do edukacji patriotycznej. Jednak inne warsztaty, równie liczne, również przyczyniają się do budowy świadomości na temat Krakowa. Szczególnie interesującym przykładem zajęć, odpowiadających na potrzebę budowy postawy obywatelskiej, są warsztaty Muzeum Podgórze „Dziedzictwo, czyli pomysły na przyszłość” ukazujące znacznie „małej ojczyzny” i konieczności dbania o dziedzictwo, by przekazać je kolejnym pokoleniom.

Działania prowadzone w ramach stałej oferty edukacyjnej uzupełniane są wystawami czasowymi, publikacjami edukacyjnymi oraz wydarzeniami okazjonalnymi. Przykładem mogą być trzy wystawy, które w 100. rocznicę odzyskania niepodległości prezentowane były w Muzeum Podgórze, w Domu Zwierzynieckim i na Wieży Ratuszowej. Pałac Krzysztofory co roku jest punktem startowym gry miejskiej „Śladami niepodległości” organizowanej w listopadzie przez III Społeczne Liceum Ogólnokształcące im. J. Słowackiego. W tę grę zaangażowanych jest ponad tysiąc uczniów. Są to tylko wybrane działania Muzeum Krakowa,

wpisujące się w edukację patriotyczną, tworzące sieć urozmaiconych aktywności, które mają na celu pluralistyczne kształtowanie świadomości uczniów, a szerzej – krakowian.

W tym roku Pałac Krzysztofory wraz z Kancelarią Rady Miasta Krakowa przygotował konkurs na młodzieżowy projekt obywatelski „Kraków w naszych rękach”. Uczniowie mieli przygotować propozycje do budżetu obywatelskiego. Projekt ten miał uczcić 30. rocznicę odrodzonego samorządu Krakowa. Niestety epidemia koronawirusa spowodowała, że konkurs został odłożony do odwołania. Jednak dzięki akcjom organizowanym przez wspomniane instytucje wskazuje ścieżkę, jaką powinna podążać edukacja patriotyczna, również

ta muzealna. Winna ona coraz silniej skupiać się na budowie świadomości obywatelskiej, która może przyczynić się do budowy społeczeństwa odpowiedzialnego za swoje otoczenie.

Słowa kluczowe: edukacja patriotyczna, muzeum, dziedzictwo.

Przypisy:

¹ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 2001, s. 380.

² W. Drzeżdżon, *Patriotyzm jako wartość w systemie edukacyjnym i wychowawczym*, „Język–Szkoła–Religia” nr 8/2013, s. 71.

³ K. Zioliwicz, *Edukacja regionalna jako element edukacji patriotycznej*, „Nauczanie Początkowe” nr 1/2007/2008, s. 42–43.

Bibliografia:

- Drzeżdżon W.: *Patriotyzm jako wartość w systemie edukacyjnym i wychowawczym*. „Język–Szkoła–Religia” nr 8/2013.
- Kopaliński W.: *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM, 2001.
- Zioliwicz K.: *Edukacja regionalna jako element edukacji patriotycznej*. „Nauczanie Początkowe” nr 1/2007/2008, s. 42–51.

Kamil Stasiak – adiunkt w oddziale Pałac Krzysztofory Muzeum Krakowa. Absolwent historii na Uniwersytecie Pedagogicznym im. KEN w Krakowie.

Lekcja muzealna jako sposób na kształtowanie postawy patriotycznej

Anna Kaszyk-Górska

Kształtowanie postawy patriotycznej jest jednym z zadań szkoły. Warto się więc zastanowić, w jaki sposób efektywnie je realizować. Z pomocą przychodzą nam muzea.

Na wychowanie młodego człowieka mają wpływ różne czynniki. Są to m.in. środowisko domowe, środowisko szkolne, cechy osobowości, czy też systemy wartości przekazywane przez osoby dorosłe – rodziców i nauczycieli. Ważnym elementem w życiu każdej osoby jest możliwość identyfikacji z jakąś grupą społeczną – z rodziną, z rówieśnikami lub też z mieszkańcami danego obszaru – miejscowości, województwa lub państwa. Jednym z zadań szkoły jest więc rozbudzanie patriotyzmu, który łączy się z potrzebą odczuwania przynależności. Ma także wielkie znaczenie w przekazywaniu tradycji kolejnym pokoleniom oraz z pielęgnowaniem szacunku i miłości do własnego kraju.

Przykładowym sposobem kształtowania postawy patriotycznej u dzieci i młodzieży jest poznawanie historii

swojego państwa. Jaki jest więc najlepszy sposób na wyposażenie wychowanków w wiedzę dotyczącą przeszłości naszego kraju? Odpowiedź nasuwa się sama – wycieczka do muzeum. Niestety, często zdarza się, że na wieść o takiej wizycie uczniowie nie reagują entuzjazmem. Wyjście do muzeum może im się kojarzyć jedynie z nudnym spacerem pośród ekspozycji.

Aby zerwać z wyżej wymienionym postrzeganiem rzeczywistości muzealnej, placówki te wychodzą naprzeciw szkolnym potrzebom, organizując tzw. lekcje muzealne. Lekcje muzealne to „forma edukacji muzealnej kierowana przede wszystkim do grup szkolnych. Jej celem jest wykorzystanie potencjału muzeum (zbiorów muzealnych, a także kadry kustoszy i edukatorów) do wzbogacenia zajęć dydaktycznych prowadzonych w szkołach”¹. Oczywiście zajęcia

te są przystosowane do możliwości psychofizycznych uczniów, tzn. są różnicowane pod względem treści edukacyjnych oraz stawianych im zadań. Inny przebieg będzie miała lekcja muzealna dla dzieci przedszkolnych, inny dla uczniów szkół ponadpodstawowych, a jeszcze inny dla uczniów szkół specjalnych.

Dla uzyskania pełnego obrazu poruszanego tematu postaram się przybliżyć koncepcję lekcji muzealnych, a także typów wystaw i zasad, jakimi powinny się kierować osoby wybierające ekspozycje do prowadzenia ww. zajęć. Następnie omówię oferty przykładowych muzeów pod względem tematyki proponowanych lekcji i dokonam ich kategoryzacji, mając na uwadze ich przydatność w nabywaniu wiedzy o historii i tradycjach naszego kraju.

Lekcja muzealna powinna być przygotowana tak, by dać młodym ludziom